

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Погорєлова З.О., Геревич М.О., Попович Т.П.

Теорія та історія держави і права

(Блок «Теорія права і держави»)

**Навчально-методичний посібник
для студентів зі спеціальності «Правоохоронна діяльність»**

Ужгород – 2021

УДК 34.01:340.12(091)(072)(075.8)

П 43

Погорєлова З.О., Геревич М.О., Попович Т.П. Теорія та історія держави і права. Блок «Теорія права»: навчально-методичний посібник. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 48 с.

Навчально-методичний посібник з «Теорія та історія держави і права» розроблений відповідно до вимог Болонської системи, містить вступ, структуру, робочу навчальну програму дисципліни, тематику семінарських занять, примірний перелік питань підсумкового контролю для студентів денної і заочної форм навчання та список рекомендованої літератури.

Підготували:

Погорєлова Зоя Олександрівна., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Геревич Михайло Олександрович, здобувач ступеня доктора філософії, асистент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Попович Терезія Петрівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Рецензенти:

Рогач О.Я., доктор юридичних наук, професор, проректор з навчально-педагогічної роботи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Фрідманський Р.М., кандидат юридичних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Відповідальний редактор:

Лазур Я.В., доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Навчально- методичний посібник затверджений на засіданні кафедри теорії та історії держави і права права юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» (протокол № 4 від 29 грудня 2020 року)

Схвалено і рекомендовано до друку рішенням науково-методичної комісії юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» (протокол №6 від 18 лютого 2021року)

© Погорєлова З. О., Геревич М. О., Попович Т. П., 2021

© ДВНЗ «УжНУ», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ	7
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	14
ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	35
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	38

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні у нашій державі пріоритетне значення набуває турбота про зміцнення правопорядку та законності, удосконалення законодавства у напрямку посилення захисту прав та свобод громадянина. Це актуальне загальнодержавне завдання вирішують різні органи державної влади, але в першу чергу – правоохоронні органи. Метою для правоохоронної діяльності прийнято вважати охорону права. Найбільш головним призначенням для правоохоронної діяльності вважається забезпечення режиму законності в суспільстві, заснованому на принципах демократії.

Навчальна дисципліна – «Теорія та історія держави і права» – є основою для формування юридичного мислення у майбутніх працівників правоохоронних органів, виступає базою для успішного оволодіння знаннями зі спеціальних юридичних дисциплін.

Метою навчальної дисципліни є надання студентам фундаментальних знань для розуміння чинного законодавства та актуальних проблем державно-правової практики для формування у майбутніх юристів професійної правової культури, орієнтованої на загальнолюдські ідеали і цінності; оволодіння системою загальнотеоретичних сучасних знань про закономірності виникнення розвитку і функціонування держави і права.

Вивчаючи «Теорію та історію держави і права» студенти виробляють необхідні компетентності по аналізу наукових і методологічних основ походження права, опановують юридичні поняття і категорії; досліджують державно-правові явища.

Навчальна дисципліна спрямована на засвоєння таких базових правових понять як:

сутність, зміст, форми права; норма права, нормотворчість, юридична техніка, система права і система законодавства, нормативно-правовий акт і його види, тлумачення норм права, правовідносини, правомірна поведінка, юридична відповідальність, ознаки і поняття держави, механізм держави, форми держави, правового регулювання суспільних відносин; місця законності та правопорядку в правовій і політичній системах та інші.

Об'єктом вивчення є право та держава як соціальне явище. Вивчення права та його джерел ґрунтується на правових доктринах, цінностях і принципах, в основу яких покладені права та свободи людини.

За результатами вивченого курсу студенти зможуть здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті правового поля, виробляючи своє бачення шляхів розв'язання проблем; проводити самостійні дослідження окремих правових питань; належно використовувати статистичну інформацію, отриману з різних джерел для своєї професійної діяльності. Знання базових правових категорій, можливість їх реалізовувати і застосовувати на практиці, аналіз державних процесів з позиції правової держави – це все буде сприяти формуванню нової інтелектуальної юридичної еліти.

Структура курсу передбачає вивчення студентами двох складових предмету, а саме: «теорії права і держави» та « історії держави і права». Комплексна навчальна дисципліна дасть змогу майбутнім працівникам правоохоронних органів опанувати фундаментальні знання для майбутнього вивчення різних спеціалізованих дисциплін та інтегрувати теоретичні навички у практичне юридичне життя.

Завдання навчальної дисципліни полягають у:

набуті правових знань стосовно:

- основних правових категорій держави і права, їх специфіки і ролі в суспільних процесах;
- закономірностей функціонування інститутів держави і права;
- вивчення галузевих дисциплін;
- організаційно -правових питань підготовки орієнтації у чинній системі законодавства України, навичок користування законодавчими актами;
- аналізу чинних нормативних актів і пропозиції щодо до їх покращення;
- поняття правореалізації, визначення його мети;
- визначення форм реалізації права і правил підготовки і прийняття актів, які стосуються застосування норм права (правозастосовних актів);
- поняття тлумачення, його видів, способів, правил та принципів.
- правової культури і правосвідомості;

набуття правових змін стосовно:

- юридичного мислення з використанням наукових методів навчання;
- застосовувати теоретичні знання у практичних ситуаціях;
- спілкуватися юридичною мовою (використовуючи юридичні дефініції);
- використовувати нормативну базу для практичної діяльності;

- вибору виду нормативно-правового акту для урегулювання тих чи інших відносин;

- визначення кола питань нормативно-правового регулювання відповідним актом;

- обґрунтовувати законність і доцільність правових рішень, що приймаються;

- керуватися принципом верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

- способів і прийомів внесення змін до чинних нормативно-правових актів.

Рівень поточних знань оцінюється в балах по кожному із передбачених видів занять окремо:

- володіння теоретичним матеріалом;
- доповіді за тематикою;
- відповіді по колоквіуму;
- активної участі у лекційному курсі.

Підсумковий контроль знань, умінь і навичок з опанування курсу «Права людини та їх захист» здійснюється викладачем наприкінці семестру як за загальними результатами роботи студента у семестрі так і за результатами складання іспиту.

Рівень поточних знань студентів оцінюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Ужгородському національному університеті та Положення про рейтингову систему оцінювання знань в УжНУ. Сутність методики полягає у визначенні поточного рейтингу студента, що розраховується як сума балів за всіма видами занять і практичних завдань та результатами самостійної роботи і наращується протягом семестру.

Стратегія навчання та вивчення:

Модулі побудовано на читанні лекцій та проведенні семінарських занять з використанням тестових завдань, розв'язуванням правових задач, написанням курсового проекту, проведенням самостійної роботи та інших активних форм навчання.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Лекційні заняття	Практичні заняття	Самостійна робота	Усього
Модуль 1				
Тема 1. Загальна характеристика права	3	4	-	7
Тема 2. Форми права	2	2	-	4
Тема 3. Норма права	2	4	-	6
Разом за змістовим модулем	7	10	-	17
Модуль 2				
Тема 4. Нормотворення і юридична техніка	3	4	-	7
Тема 5. Система права і система законодавства	2	4	-	6
Тема 6. Нормативно-правові акти. Дія нормативно-правових актів	3	4	-	7
Разом за змістовим модулем	8	12	-	20
Разом за семестр	15	24	-	39
Модуль 3				
Тема 1. Правовідносини	3	4	-	7
Тема 2. Реалізація права	3	4	-	7
Тема 3. Тлумачення норм права	4	4	-	8
Тема 4. Систематизація нормативно-правових актів	2	0	-	2
Разом за змістовим модулем	12	12	-	24
Модуль 4				
Тема 1. Юридична відповідальність	3	6	-	9
Тема 2. Загальна теорія держави	3	3	-	6
Тема 3. Форма держави	4	4	-	8
Тема 4. Механізм держави	3	2	-	5
Разом за змістовим модулем	13	15	-	28
Усього	40	49	-	89

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Тема 1. Загальна характеристика права

Закономірності природи і суспільства як основа теоретичних уявлень про причини існування і виникнення права. Походження права. Походження права за теологічною теорією. Договірна теорія про виникнення права. Психологічна теорія про витоки права. Марксистська теорія про виникнення права. Теорія примирення про походження права. Теорія юридичного позитивізму. «Чиста теорія права». Соціологічна теорія права.

Визначення та ознаки сучасного права. Характеристика складових елементів нормативності як юридичної ознаки права. Системність права. Формальна та правова визначеність права. Вольовий характер права.

Сутність права у науковій літературі. Категорія «принципи права» і її розуміння в науці. Природа принципів права. Класифікація принципів права.

Цінність права. Головні аспекти цінності права. Власна цінність права. Історико-культурна цінність права. Інструментальна цінність права. Історико-культурна цінність права.

Функції права. Характеристика ознак функцій права. Класифікація функцій права. Загально-соціальна функція права та її види. Спеціально-юридична функція права та її різновиди. Характеристика охоронної функції права.

Легітимація права. Критерії для визнання закону правовим. Причини негативного сприйняття законів членами суспільства. Складові легітимності. Приклади і визначення формальної легітимності. Змістова легітимність ф її умови. Легітимація як основа розмежування правотворення і законотворення.

Тема 2. Форма права

Форма права як правова категорія. Внутрішня і зовнішня форми права. Аналіз понять «джерела права» і «форми права». Тракткування форми права представниками різних правових шкіл.

Класифікація форм права. Характеристика первинних і вторинних джерел права в залежності від правових систем. Характеристика первинних і вторинних джерел права в Україні.

Правовий звичай як історично перше джерело права. Види правових звичаїв в залежності від їх ролі у правовій системі.

Нормативно-правовий акт як джерело права. Основні ознаки нормативно-правового акту. Юридична сила як властивість правових актів. Види нормативних актів.

Правовий прецедент: поняття і ознаки. Структура правового прецеденту. Класифікація правових прецедентів. Судова практика як джерело права. Роль судової практики в Україні.

Договір з нормативним змістом як джерело права. Основні риси нормативно-правового договору. Класифікація нормативно-правових договорів.

Правова доктрина як джерело права. Формування правової доктрини і її авторитет у різних правових системах. Функції правової доктрини.

Загальні принципи права як джерело права романо- германської правової системи.

Тема 3. Норма права

Поняття, основні ознаки норми права. Ознаки нормативності. Оптимальна узагальненість норми. Державно-владний характер норми. Структура норми права. Елементи норми права. Диспозиція і її види. Поняття гіпотези та її класифікація. Санкція як частина норми права. Класифікація санкцій.

Види норм права. Нормативний припис: поняття і структура. Нетипові норми приписи. Преюдиція. Дефініція. Презумпція. Юридична конструкція.

Модуль 2

Тема 1. Нормотворення і юридична техніка

Співвідношення понять нормотворення, законотворення; нормотворчого, законотворчого і законодавчого процесів. Нормотворча діяльність органів державної влади. Поняття законотворчого процесу. Законодавчий процес в Україні. Характеристика законодавчого процесу. Суб'єкти права законодавчої ініціативи. Стадії і принципи законодавчого процесу.

Особливості юридичної мови. Вимоги офіційно-ділового стилю мовлення. Вимоги, що висовуються до якості мови. Поняття і структурні елементи юридичної фрази. Поняття юридичної техніки. Особливості юридичної техніки нормотворчості. Характеристика юридичної мови і юридичної конструкції.

Тема 2. Система права і система законодавства

Система права Поняття система права і її структурних елементів. Система права та її ознаки. Поняття публічного права і приватного права. Розподіл права на матеріальне і процесуальне.

Характеристика галузей українського права. Поняття правового інституту. Класифікація інститутів права. Особливості співвідношення норм міжнародного і національного права.

Категорія «система законодавства» у сучасній юридичній науці та юридичній практиці. Статичні і функціональні ознаки системи законодавства.

Структура системи законодавства. Характеристика вертикальної горизонтальної та державно-управлінської структури законодавства. Чинники формування та розвитку системи законодавства.

Закон в системі нормативно-правових актів. Ознаки закону. Види законів.

Підзаконні нормативні акти в системі законодавства. Види підзаконних актів. Дія нормативних актів у часі, просторі та за колом осіб.

Тема 3. Нормативно-правові акти. Дія нормативно-правових актів

Нормативно-правовий акт: поняття і ознаки. Характеристика основних ознак нормативно-правових актів. Класифікація нормативно-правових актів. Види нормативно-правових актів, виданих парламентом. Закон його ознаки і класифікація.

Нормативно-правові акти Президента: види і характеристика. Акти Кабінету Міністрів України. Акти, що видаються центральними органами виконавчої влади.

Місцеві органи державної влади і їх акти.

Поняття дії нормативно-правових актів. Напрям темпоральної дії нормативно-правових актів. Припинення і зупинення дії нормативно-правових актів. Зворотня дія нормативно-правових актів.

Дія нормативно-правових актів по колу осіб. Особливості дії нормативно-правових актів в просторі. Принцип «екстериторіальності».

Модуль 3

Тема 1. Правові відносини

Поняття правовідносин і їх ознаки. Структура правовідносин. Суб'єкт правовідносин, характеристика видів суб'єктів. Держава як особливий суб'єкт правовідносин. Об'єкт правовідносин і його види. Суб'єктивне право і юридичний обов'язок як основний зміст правовідносин.

Правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб. Категорії правоздатність, дієздатність і деліктоздатність, як складові правосуб'єктності. Дієздатність, її види і обсяг для фізичних осіб. Обмежено дієздатні та недієздатні, як суб'єкти правовідносин. Правоздатність і дієздатність юридичних осіб.

Класифікація правовідносин. Поняття, ознаки і види юридичних фактів. Дефективний юридичний факт.

Тема 2. Реалізація норм права

Поняття реалізації норм права. Характеристика правомірної поведінки. Класифікація правомірної поведінки особи за суб'єктами. Види правомірної поведінки за формою зовнішнього прояву. Класифікація правомірної поведінки особи за соціально-правовими сферами. Маргінальна поведінка особи. Конформістська правомірна поведінка. Звична поведінка особи. Соціально-активна поведінка особи.

Суб'єкти реалізації норм права. Поняття і основні форми реалізації права. Застосування права: поняття, ознаки і функції. Відмінність застосування права від інших форм реалізації. Суб'єкти застосування права. Стадії застосування права. Акт застосування права: ознаки і види.

Тема 3. Тлумачення норм права

Поняття і значення тлумачення норм права. Уявлення і роз'яснення як компоненти тлумачення норм права. Поняття і мета тлумачення права. Види тлумачення права. Ознаки і характеристика офіційного тлумачення.

Автентичне і легальне тлумачення як види офіційного тлумачення нормативних актів. Види казуального тлумачення.

Місце та роль Конституційного Суду України в інтерпретаційно-правовій діяльності. Юридична природа “постанов Пленуму Верховного Суду України”. Відмінність інтерпретаційно-правових актів від нормативно-правових та правозастосовних.

Неофіційне тлумачення та його види. Способи тлумачення нормативно-правових актів. Системне тлумачення, його характеристика. Історико-політичне тлумачення. Спеціально-юридичне тлумачення. Тлумачення норм права за обсягом (буквальне, розширене і обмежене тлумачення).

Інтерпретаційний акт. Ознаки акта тлумачення норм права. Класифікація актів тлумачення норм права. Місце і юридична сила інтерпретаційних актів.

Тлумачення норм права та державна політика. Роль соціальних інтересів у тлумаченні права. Досвід зарубіжних країн у тлумаченні норм права. Тлумачення норм права за участю міжнародних організацій. Практичні результати тлумачення норм права.

Тема 4. Систематизація нормативно-правових актів

Поняття систематизації законодавства. Види систематизації нормативно-правових актів. Інкorporація та її основні види : офіційна і неофіційна, хронологічна і систематична, генеральна і часткова .

Кодифікація законодавства. Ознаки кодифікації. Загальна , галузева і спеціальна (комплексна) кодифікації як основні її види. Види кодифікаційних актів.

Консолідація законодавства, її ознаки і види. Уніфікація і її роль удосконаленні національного законодавства. Основні тенденції систематизації законодавства в Європі лістичний. Суб’єктивне право і юридичний обов’язок як основний зміст правовідносин.

Правосуб’єктність фізичних і юридичних осіб. Категорії правоздатність, дієздатність і деліктоздатність, як складові правосуб’єктності. Дієздатність , її види і обсяг для фізичних осіб. Обмежено дієздатні та недієздатні, як суб’єкти правовідносин.

Види правовідносин. Поняття, ознаки і види юридичних фактів. Теорія юридичного факту. Види юридичних фактів.

Модуль 4

Тема 1. Юридична відповідальність

Поняття юридичної відповідальності. Характеристика основних ознак та видів юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності. Цілі і функції юридичної відповідальності.

Поняття правопорушення: ознаки та види. Види правопорушень за ступенем суспільної небезпечності. Проступок та його класифікація. Поняття злочину. Поділ правопорушення за сферами громадського життя. Види правопорушень за колом осіб. Міжнародні правопорушення, їх характеристика.

Юридична конструкція правопорушення. Фізична особа як суб'єкт правопорушення. Юридична особа як суб'єкт правопорушення. Поняття об'єкту правопорушення. Об'єктивна сторона та її складові. Суб'єктивна сторона та її характеристика. Вина як головна ознака суб'єктивної сторони. Форми і види вини.

Підстави звільнення від юридичної відповідальності. Обставини, що виключають злочинність діяння. Необхідна оборона. Уявна оборона. Затримання особи, що вчинила злочин. Крайня необхідність. Фізичний або психічний примус. Виконання наказу або розпорядження. Діяння, пов'язане з ризиком. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Тема 2. Загальна характеристика держави

Походження держави. Становлення людського суспільства: головні етапи. Норми поведінки та організація влади у первісному суспільстві. Характеристика соціальної влади в додержавний період. Органи соціального управління тогочасної спільноти, їх повноваження. Характеристика норм додержавного періоду. Передумови виникнення держави (економічні, політичні, ідеологічні і психологічні). Роль держави в організації суспільного життя. Держава як гарант соціального миру і злагоди. Держава як політична форма організації громадянського суспільства.

Теорії виникнення держави. Теологічна теорія виникнення держави і права, її суть і представники. Патріархальна і патримоніальна теорія виникнення держави і права. Теорія насилля: внутрішнього і зовнішнього. Расава теорія. Органічна теорія виникнення держави і права. Класова теорія. Договірна теорія виникнення держави і права. Психологічна теорія. Сучасні теорії виникнення держави. Теорія еліт. Основні напрямки елітарної теорії. Концепція плюралізму еліт.

Поняття і основні ознаки держави. Плюралізм у розумінні держави. Юридичне значення держави. Соціологічне значення держави. Держава, як живий, природний організм. Держава як система нормативного порядку. Сутність держави: методологічні підходи у процесі аналізу історичної і сучасної сутності держави. Еволюція сутності і соціальне призначення держави.

Характеристика основних ознак держави. Території держави та способи її набуття і припинення. Суверенітет і його ознаки та види. Суверенітет народу. Суверенітет нації. Громадянство та способи його набуття і припинення. Характеристика податкової і фінансової системи держави. Державні атрибути, символи і пам'ятні дати.

Проблеми типології держав і правових систем. Поняття типу держави і права. Критерії типології держав і правових систем. Характеристика формаційного і цивілізаційного підходів. Категорія "цивілізація" і її значення.

Державна влада. Характеристика державної влади. Ознаки державної влади. Властивості державної влади. Легалізація та лімітація державної влади.

Легітимація державної влади. Типи легітимації державної влади за Максом Вебером. Співвідношення політичної, державної влади і держави.

Тема 3. Форма держави

Поняття форм держави. Розвиток категорії “форма держави” в політико-правовій думці. Загальне поняття й елементи форми держави. Поняття державного правління. Види форм правління сучасних держав. Монархія як форма правління і її види. Абсолютна монархія. Конституційна монархія. Парламентська монархія Дуалістична монархія. Республіка як форма правління та її види. Президентська республіка. Характеристика парламентської і змішаної республіки. Форма правління Української держави за Конституцією України. Шляхи вдосконалення форм правління на сучасному етапі державотворення.

Поняття державного устрою. Загальноісторичні види державного устрою. Характеристика унітарних держав. Поняття автономії і її права. Федерація як складна держава. Види федерацій. Права складових частин федерації. Конфедерація і її ознаки. Співдружність як особлива форма об’єднання сучасних держав. Співтовариство і його відмінність від співдружності. Особливості державного устрою України.

Державний режим: характеристика основних видів. Поняття політичного режиму. Сучасні державні режими. Ознаки демократичних і недемократичних режимів, їх співвідношення з формою правління, формою державного устрою.

Міжнародні об’єднання держав. Поняття міжнародного об’єднання і його ознаки.

Тема 4. Механізм держави і державний апарат

Механізм і апарат держави. Поняття, ознаки, структура механізму держави. Створення державного апарату як засобу реалізації державної влади. Державний апарат і система спеціальних владних установ. Широке і вузьке розуміння державного апарату. Ознаки державного апарату. Склад державного апарату та сфера його відносин. Державні підприємства і установи в механізмі держави. Ознаки і характеристика державного підприємства, державної установи, державної організації.

Орган держави: поняття, ознаки. Класифікація державних органів. Поняття і типи державної служби. Професійна служба та її види. Цивільна і мілітаризована державна служба. Поняття державний службовець за чинним законодавством та його види. Типи систем державної служби. Кар’єрна система. Споліальна система. Мерітна система. Посадова особа: поняття і ознаки. Класифікація посадових осіб за законодавством України.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовний модуль 1

Тема 1. Основні правові доктрини сучасності (4год.)

1. Поняття та рівні право розуміння.
2. Типи право розуміння: загальна характеристика.
3. Природно-правовий тип право розуміння.
4. Позитивістський тип право розуміння.

Література

1. Алаіс С. І. Проблема праворозуміння в основних школах права : автореф. дис. ... канд. юридичних наук : 12.00.01. К., 2003. 17 с.
2. Вдовина Г. А. Розвиток філософії права в ХХ ст. (англосаксонська традиція): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2002. 17 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 томах. Том 2: Філософія права / редкол.: С. Максимов та ін. ; Нац. Акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 1128 с.
4. Дудаш Т. І. Праворозуміння: герменевтичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2008. 19 с.
5. Загальна теорія права і держави [Текст] : навч. посіб. / Я. О. Бориська, З. О. Погорєлова, Т. П. Попович. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 552 с.
7. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true> (Дата звернення: 01. 09. 2020).
8. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
9. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
10. Ромашкін С. В. Типи право розуміння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 19 с.
11. Теорія права і держави : Підручник. 4-те видання. К.: Алерта, 2017. 528 с.
12. Шелестов К. В. Домінуюче право розуміння у функціонуванні національних правових систем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Одеса, 2010. 12 с.

Тема 2. Ціннісна характеристика права (2 год.)

1. Цінність права. Основи правової аксіології.
2. Свобода як ціннісний елемент.
3. Поняття та правова справедливості.
4. Рівність як ціннісний елемент права.

Література

1. Ватаманюк Л., Гарасимів Т. Проблема пізнання права: гносеологічні межі та можливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 83–87.
2. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
3. Ковальський В. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. *Юридична Україна.* 2012. № 9. С. 4–9.
4. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України.* 2017. № 11. С. 142–164.
5. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права.* 2012. Вип. 3. С. 42–46.
6. Луцький Р. П. Позитивне право та природне право: опозиція категорій. *Часопис Київського університету права.* 2011. № 4. С. 38–41.
7. Максимов С. До питання про засади права: спроба систематизації. *Право України.* 2011. № 8. С. 38–45.
8. Оборотов Ю. Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник. Одесса: Юрид. л-ра, 2004. 184 с.
9. Общетеоретическая юриспруденция. Учебный курс: учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2011. 436 с.
10. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право, 2008. 240 с.
11. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-те вид., допов. Львів: Край, 2009. 224 с.
12. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2014. 524 с. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України.* 2012. № 1–2. С. 15–29.

Тема 3. Об'єктивне право в системі соціальних норм (4 год.)

1. Поняття та ознаки соціальних норм.
2. Право і мораль.

3. Право і звичай.
4. Право і релігійні норми.
5. Право і корпоративні норми.

Література

1. Бірюкова А. Співвідношення звичаю та закону: історичний аналіз. *Право України*. 2008. № 3. С. 41–44.
2. Вовк Д. Релігійна традиція у праві: аспекти загальнотеоретичного розуміння. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 44–53.
3. Горбатенко В. Право як форма регулювання соціальних відносин. *Право України*. 2014. № 5. С. 22–30.
4. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
5. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
6. Лисюк І. І. Деякі питання виникнення соціальних норм. *Часопис Київського університету права*. 2011. №3. С. 65–69. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/65.pdf (Дата звернення: 01. 11. 2020 р.).
7. Луцький І. М. Філософські підходи до розуміння взаємодії права та релігії (на прикладі їх трансформації у державну політику). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2013_7_4 (Дата звернення: 01. 12. 2020 р.).
8. Міма І. В. Характеристика релігійних норм як різновиду соціальних норм. *Держава і право: зб. наук. пр. юрид. і політ. науки*. 2009. № 43. С. 133–139.
9. Мохонько А. В. Місце норм права у системі соціальних норм. *Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки*. 2010. Вип. 48. С. 44–49.
10. Пайда Ю. Релігійні норми в системі нормативного регулювання суспільних відносин. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 127–132.
11. Рабінович С. П. Суспільна мораль як предмет етики і юриспруденції. *Право України*. 2011. № 8. С. 173–179.
12. Скрипнюк О., Селіванов В. Методологічні проблеми взаємозв'язку права і політики. *Право України*. 2008. № 1. С. 14–22.
13. Стефанчишена Т. Релігія, політика і право: деякі аспекти взаємовпливів. *Право України*. 2010. № 1. С. 105–110.

14. Толкачова Н. Є. Деякі аспекти співвідношення звичаю, традиції та права. *Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія: «Юридичні науки»*. 2002. Вип. 45–48. С. 20–22.

15. Хархаліс У. М. Звичай, традиція, обряд, ритуал як форми відображення суспільних відносин. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ: Центр духовної культури. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_44/Harhalis.htm (Дата звернення: 02. 12 2020 р.).

Тема 4. Форми права та їх характеристика (4 год.)

1. Різні підходи до розуміння поняття «форм (джерел) права».
2. Правовий звичай.
3. Судовий прецедент.
4. Судова практика.
5. Нормативно-правовий договір.
6. Правова доктрина.
7. Релігійно-правовий текст

Література

1. Гордимов А. Доктринальні джерела права в умовах глобалізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 147–154.

2. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true> (Дата звернення : 01. 09. 2020).

3. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.

4. Думанов Х. М., Першиц А. И. К уточненню поняття «обычное право». *Государство и право*. 2005. № 3. С. 77–82.

5. Кононенко В.П. Судебный прецедент в международном и национальном праве: моногр. / под ред. Л.Д. Тимченко. О.: Фенікс, 2013. 512 с.

6. Кравченко С. С. Правовий прецедент як соціальний інститут та його значення: прагматичний аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 17–20.

7. Малишев Б. В. Судова правотворчість у контексті судової реформи в Україні. *Право України*. 2017. № 6. С. 34–38.

8. Марченко М. Н. Источники права : учеб. пособ. М.: Проспект, 2011. 768 с.

9. Матвеева Л. Г. Источники права в условиях социальной трансформации: историко-правовой аспект. *Закон и жизнь: Международ. науч.-практ. правовой журнал*. 2015. № 7/2. С. 53–57.
10. Мочульська М. Основні типи сучасного розуміння правової доктрини. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2012. Вип. 56. С. 44–52.
11. Оніщенко Н. Деякі дискусійні питання визначення категорії «джерело права» у сучасній юридичній науці. *Право України*. 2013. № 5. С. 245–252.
12. Поляков А. В., Тимошина Е. В. Источники права. *Общая теория права: Учебник*. СПб.: Издательский Дом С.-Петербург. гос. ун-та, 2005. С. 282–317.
13. Пархоменко Н. Концептуальні основи теорії джерел права. *Право України*. 2017. №6. С. 9–16.
14. Смирнова К. Джерела права Європейського Союзу: новітні тенденції розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 90–97.
15. Тищенко Ю. Миф как источник права. *Юридичний вісник*. 2009. № 1. С. 5–9.
16. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27–33.

Тема 5. Нормотворення та юридична техніка (2 год.)

1. Природа нормотворчої діяльності Української держави.
2. Нормотворчий процес.
3. Законодавчий процес в Україні.
4. Поняття юридичної техніки.
5. Класифікація юридичної техніки.
6. Складові нормотворчої техніки.

Література

1. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: монографія / ред. О. М. Бандурка. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.
2. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true> (Дата звернення : 01. 09. 2020).
3. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.

4. Ковальський В. С., Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.
5. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / за заг. ред. О. І. Ющика. К.: Парламентське вид-во, 2007. 208 с.
6. Лисенков С. Л. Інкорпорація як особливий вид систематизації законодавства. *Законодавство України: наук.-практ. коментарі*. 2004. № 7. С. 3–14.
7. Лозинська І. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення. *Митна справа*. 2011. № 5. Ч. 2. С. 18–21.
8. Матвеева Л. Г. Особенности законотворчества в транзитивном обществе. *Закон и жизнь: Междунар. науч.-практ. правовой журнал*. 2015. № 8/3. С. 49–53.
9. Матвеева Л. Г. Соціальні фактори правоутворення та правотворчості в транзитивний період. *Теория и практика: нац. юрид. журнал*. 2015. № 4. С. 16–20.
10. Милушева Т. В. Государственная власть и правообразование. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2009. № 2. С. 201–202.
11. Плавич В. П., Плавич С. В. Сучасна правотворчість: Проблеми теорії і методології : моногр. О.: Астропринт, 2013. 274 с.
12. Хижняк В. С. Влияние норм международного права на правообразование. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2009. № 2. С. 204–205.

Тема 6. Норма права (2 год.)

1. Поняття та ознаки норми права.
2. Структура норми права.
3. Класифікація норм права.

Література

1. Баранов А. В. Системоопределяющие специализированные нормы права в механизме правового регулирования. *Вестник Томского государственного университета. Серия: «Право»*. 2011. № 2. С. 5–11.
2. Беран К. Диспозитивная правовая норма. *Правоведение*. 2010. № 5. С. 93–101.
3. Вершинина С. И. О соотношении охранительных норм и норм принуждения. *Российский юридический журнал*. 2011. № 4. С. 52–62.
4. Груздев В. В. Понятие и структура охранительных гражданско-правовых норм. *Право и государство: теория и практика*. 2009. Т. 56. № 8. С. 47–50.

5. Дашковська О. Правові дефініції як різновид нормативних приписів. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 16–23.
6. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
7. Заморська Л. До питання про визначення категорії «норма права». *Право України*. 2011. № 4. С. 159–164.
8. Заморська Л. І. Відносно визначені норми права: поняття, структура, функції: монографія. Чернівці, 2010. 187 с.
9. Заморська Л. І. Категорія «структура норми права» як основа його нормативності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 50. С. 19–25.
10. Корнута Р. Вітчизняні погляди на структуру норми права. *Право України*. 2007. №6. С. 19–21.
11. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
12. Могілевський Л. В. Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1. 2016. С. 14–18.
13. Оборотов Ю. Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник. Одесса: Юрид. л-ра, 2004. 184 с.
14. Общетеоретическая юриспруденция. Учебный курс: учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2011. 436 с.
15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-те вид., допов. Львів: Край, 2009. 224 с.
16. Рыбаков В. А. Виды нетипичных норм права. *Право и государство: теория и практика*. 2013. № 4. С. 10–13.
17. Стецик Н. В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 212–219.

Тема 7. Нормативно-правовий акт (2 год.)

1. Поняття нормативно-правових актів та їх класифікація.
2. Закон – ознаки і види.
3. Підзаконні нормативно-правові акти.
4. Дія нормативних актів в часі, просторі і за колом осіб.

Література

1. Абрамович Р. Принцип незворотності дії закону в часі у судовій практиці судів загальної юрисдикції. *Публічне право*. 2012. № 3. С. 375–381.

2. Богачова Л. Л. Вимоги до підзаконного нормативно-правового акта як офіційного документа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2017. Вип. 29. С. 16–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29%281%29_6 (Дата звернення: 01.09.2020).
3. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий акт як джерело національного та європейського права. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 4–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2016_14_4
4. Гайова О. В. Поняття «закон»: загальнотеоретична характеристика. *Митна справа*. 2010. № 4. Ч. 2. С. 200–204.
5. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 42–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_1_5 (Дата звернення 01.09.2020).
6. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 92–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_2_11
7. Косович В. Закон «Про нормативно-правові акти» як засіб удосконалення нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. 2011. Вип. 52. С. 10–20.
8. Косович В. Система нормативно-правових актів України: основні напрями вдосконалення. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2011. Вип. 53. С. 23–35.
9. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2_6
10. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 18–1.
11. Оборотов І. Г. Темпоральні грані права : моногр. Миколаїв: Іліон, 2009. 230 с.
12. Пушняк О. В. Набуття чинності нормативно-правовими актами в Україні. *Форум права*. 2010. № 4. С. 748–754. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_119
13. Теплюк М. До проблеми якості закону як джерела права. *Право України*. 2017. №6. С. 17–26.
14. Шутак І., Легін Л. Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136–143. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/6-2015/shutak.pdf>

15. Ясіновська А. Загальнотеоретична характеристика кодексів. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2012. Вип. 56. С. 59–64.

Змістовний модуль 2

Тема 1. Правовідносини (4год.)

1. Поняття, ознаки і види правовідносин.
2. Підстави виникнення правовідносин. Структура правовідносин.
3. Суб'єкти та об'єкти правовідносин.
4. Зміст правовідносин.
5. Правосуб'єктність фізичних осіб як суб'єктів правовідносин.
6. Юридичні факти як підстава правовідносин.
7. Правові презумпції, правові аксіоми, фікції, преюдиції.

Література

1. Басай О. В. Поняття юридичних фактів: теоретичний аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 8–16.
2. Волкова І. Юридичні факти-стани: сутність та особливості. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2/2. С. 33–38.
3. Воронюк О. О. Юридична особа як нормативна конструкція. *Форум права*. 2008. № 1. С. 77–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_1_15 (Дата звернення 20.09.2020).
4. Дашковська О. О. Юридична особа як суб'єкт правовідносин: загальнотеоретичний підхід. *Порівняльно-аналітичне право: електрон, фахове наук, видання*. 2013. №3 2. С.21–24. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5223>
5. Гревцов Ю. И. К правопониманию: правовые отношения в связи с юридическими фактами и нормами права. *Право Украины*. 2010. № 4. С. 148–155.
6. Данилюк Ю. Про поняття об'єктів конституційних правовідносин. *Право України*. 2008. № 8. С. 9–15.
7. Крыжановский А. Ф. Правовые отношения в контексте теории современного правопорядка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. Вип. 1. С. 6–10.
8. Куракін О. М. Категорія правовідносини в системі нормативного регулювання. *Право і суспільство*. 2013. №2. С. 8–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_2_4 (Дата звернення: 01.09.2020).
9. Манько Д. Г. Легітимація і легалізація юридичної особи. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 63. С. 85–92. Пленюк М.

Поняття юридичного факту в доктрині цивільного права: історія і сучасність. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 58–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_11_11 (Дата звернення 01. 09. 2020).

10. Самілик Л. О., Корбут Л. П. Співвідношення понять «суб'єкт права», «особа», «суб'єкт правовідносин», «учасник відносин». *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 89–93.

11. Сливич І. І., Семерак О. С. Поняття та ознаки юридичних фактів в загальній теорії права та в теорії кримінального процесу. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 440–448.

12. Сопілко І. М. Теоретико-правові підходи до розуміння суб'єктів права окремими галузевими науками. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2008. № 4. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2008_4_14 (Дата звернення 20.09.2020).

13. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства.

14. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 29–38.

15. Чувакова А. М. Юридические факты, фактические составы и их дефекты: монографія / под ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2009. 109 с.

Тема 2. Реалізація і застосування права (3 год.)

1. Реалізація норм права, її поняття та основні ознаки.
2. Форми і способи безпосередньої реалізації норм права.
3. Застосування норм права як опосередкований спосіб право реалізації.
4. Підстави, форми і функції застосування норм права.
5. Акти застосування норм права.
6. Правозастосовна техніка.

Література

1. Барандич С. Правозастосування в сучасному вимірі юридичної науки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 1 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2015/barandych.pdf> (Дата звернення 5.09.2020)

2. Братасюк М. Г. Реалізація права: доктринальний аспект. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 85–95.

3. Гнатюк М. Д. Нетипові ситуації правозастосовного процесу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць*. К. : Ін-тут держ. і прав. ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 30. С. 107–114.

4. Гринь О. Д. До питання про ефективність правозастосовних актів. *Митна справа*. 2015. № 2. С. 64–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2%282.2%29_13 (Дата звернення: 01.09.2020).
5. Дія права: інтегративний аспект: монографія / відп. ред. Н. М. Оніщенко. Київ: Юрид. думка, 2010. 360 с.
6. Капустинський В. А., Волкова І. В. Теоретичні основи судового правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5. С. 84–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_5_7 (Дата звернення: 01.09.2020).
7. Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посіб. Київ: Реферат, 2010. 260 с.
8. Мельничук С. М. Поняття судового правозастосування як правової форми здійснення функцій держави. *Право і безпека*. 2015. № 3. С. 42–46.
9. Манько Д. Щодо широкого розуміння категорії застосування права. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 130–135. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2011/1/manko.pdf> (Дата звернення 01.09.2020).
10. Мірошниченко А. Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій. *Право України*. 2008. № 5. С. 24–29.
11. Осауленко О. І. Місце правозастосовних актів у системі правових актів. *Держава і право: зб. наук. пр. Київ: ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*, 2010. Вип. 49. С. 16–21.
12. Перепелюк А. М. Механізм правозастосування: поняття, ознаки та структурна характеристика. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 72–76.
13. Пономаренко І. С. Динаміка підходів до розуміння колізій у конституційному праві: аналітична і синтетична школи. *Часопис Київського університету права*. 2011. №3. С. 326–330.
14. Пунько О. В. Структурна побудова правозастосовних актів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. №4. С. 36–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_4_8
15. Семеніхін І. Проблемні аспекти реалізації правової доктрини у правозастосовній практиці // *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 303-311. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/varnyu_2010_3_30.pdf (Дата звернення: 01.09.2020).

Тема 3. Інтерпретаційна діяльність державних органів (3 год.)

1. Поняття та необхідність тлумачення правових норм.
2. Способи тлумачення правових норм.

3. Види тлумачення правових норм.
4. Офіційне і неофіційне тлумачення правових норм.
5. Акти офіційного тлумачення правових норм.

Література

1. Антошкіна В. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку тлумачення правових норм крізь призму епох. *Право України*. 2017. № 3. С. 126–136.
2. Галуцько В. В. Професійно-правове тлумачення права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 151–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_25
3. Гончаров В. Від старої теорії тлумачення до нової: основні виклики та рішення. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1–2. С. 53–69.
4. Дашковська О. Інтерпретаційні акти органів судової влади (на прикладі актів конституційного судочинства). *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 26–34.
5. Євграфова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 40–51.
6. Кириченко О. М. Казуальне тлумачення норми права: аксіологічний аспект. *Альманах права. Наук.-практ. юрид. журнал*. 2012. Вип. 3. С. 195–198.
7. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 264 с.
8. Майданик Р. Ліберальне вчення про тлумачення норм права України (крізь призму «добудови» права). *Право України*. 2016. № 7. С. 69–78.
9. Палешник С. І. Судове тлумачення норм права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2013. Вип. 23. С. 73–76. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/6585>
10. Палешник С. І. Доктринальне тлумачення в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2014. Вип. 29. С. 40–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29%281%29_11
11. Прийма С. В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України*. 2011. № 3. С. 10–16.
12. Уласевич А. С. Автентичне тлумачення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Юридична»*. 2011. № 1. С. 128–131.
13. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособ. М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2003. 381 с.

14. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : моногр. К. : Атіка, 2006. 152 с.

15. Юдін З. М. Загальна теорія інтерпретації договору: моногр. О.: Фенікс, 2008. 156 с.

Тема 4. Систематизація нормативно-правових актів (4 год.)

1. Поняття та об'єктивна необхідність систематизації нормативно-правових актів.

2. Основні принципи та функції систематизації нормативно-правових актів.

3. Практичні проблеми систематизації нормативно-правових актів.

Література

1. Абрамович Р. Принцип незворотності дії закону в часі у судовій практиці судів загальної юрисдикції. *Публічне право*. 2012. № 3. С. 375–381.

2. Богачова Л. Л. Вимоги до підзаконного нормативно-правового акта як офіційного документа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2017. Вип. 29. С. 16–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29%281%29_6

3. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий акт як джерело національного та європейського права. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 4–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2016_14_4

4. Гайова О. В. Поняття «закон»: загальнотеоретична характеристика. *Митна справа*. 2010. № 4. Ч. 2. С. 200–204.

5. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 92–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_2_11 (Дата звернення: 01.09.2020).

6. Косович В. Закон «Про нормативно-правові акти» як засіб удосконалення нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. 2011. Вип. 52. С. 10–20.

7. Косович В. Система нормативно-правових актів України: основні напрями вдосконалення. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2011. Вип. 53. С. 23–35.

8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.

9. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2_6

10. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 18–1.

11. Оборотов І. Г. Темпоральні грані права : моногр. Миколаїв: Іліон, 2009. 230 с.

12. Оборотов Ю. Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник. Одесса: Юрид. л-ра, 2004. 184 с.

13. Общетеоретическая юриспруденция. Учебный курс: учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2011. 436 с.

14. Пушняк О. В. Набуття чинності нормативно-правовими актами в Україні. *Форум права*. 2010. № 4. С. 748–754. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_119 (Дата звернення 01.09.2020).

15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-те вид., допов. Львів: Край, 2009. 224 с.

16. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2014. 524 с.

17. Теплюк М. До проблеми якості закону як джерела права. *Право України*. 2017. №6. С. 17–26.

18. Шутак І., Легін Л. Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136–143. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/6-2015/shutak.pdf> (Дата звернення: 01.09.2020).

19. Ясіновська А. Загальнотеоретична характеристика кодексів. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2012. Вип. 56. С. 59–64.

Тема 6. Правопорушення і юридична відповідальність (4 год.)

1. Ознаки і види юридично значущої поведінки.
2. Правопорушення, його ознаки і види.
3. Юридичний склад правопорушення.
4. Поняття та ознаки юридичної відповідальності і її відмінність від інших видів державного примусу.
5. Принципи, мета і функції юридичної відповідальності.
6. Види юридичної відповідальності.
7. Підстави притягнення та звільнення від юридичної відповідальності.

Література

1. Басін К. В. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Правова держава*. 2003. Вип. 14. С. 108–114.
2. Білозьоров Є. Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи: теоретичні аспекти. *Право України*. 2006. № 1. С. 50–54.
3. Вереша Р. Основні підходи щодо визначення поняття мотиву поведінки. *Право України*. 2007. № 4. С. 33–38.
4. Ветютнев Ю. Ю. О позитивной юридической ответственности. *Право и политика*. 2005. №5. С.146–148.
5. Вітковська І. М. Соціальна відповідальність: теоретичний аспект аналізу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 948. С. 45–48.
6. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности. М.: Норма, 2009. 259 с.
7. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true>
Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true> (Дата звернення 01. 09. 2020).
8. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
9. Колпаков В. К. Фактичні ознаки та юридичний склад адміністративного проступку: поняття та розмежування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 3. С. 160–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_3_26 (Дата звернення 01. 09. 2020).
10. Красницький І. В. Кримінальний проступок: нові виклики тлумачення поняття. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 4. С. 49–56. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3491/1/08.pdf> (Дата звернення 01. 09. 2020).
11. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
12. Полонка І. Теоретико-оціночні пропозиції щодо класифікації правомірної поведінки (онтологія диференціації). *Право України*. 2016. № 6. С. 99–106.
13. Полонка І. А. Неправомірна поведінка як категорія теорії права: доктринальний аналіз поняття та системних ознак. *Держава і право*. 2018. Вип. 80. С. 3–16.

14. Полянський Т. Т. Феномен зловживання правом (загальнотеоретичне дослідження). Львів: Галицький друкар, 2012. 455 с.

15. Пьянов Н. А. Правовое поведение: понятие и виды. *Сибирский Юридический Вестник*. 2004. № 4. URL: http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/7935c754-145a-43b6-bd22-e6698c94cfaa/%5BCIVS%5Dal1011_10-11_P2%5D_%5BT%5B%28%5D.html (Дата звернення 01. 09. 2020).

16. Свириденко Г. В. Генезис уявлень про правомірну поведінку (просторово-темпоральні виміри). *Публічне право*. 2016. № 1. С. 335–344.

17. Хужин А. М. Невиновное поведение в праве: методология, теория, практика: монографія. М.: Юрлитинформ, 2012. 336 с.

18. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи: монографія. Харків: Майдан, 2013. 412 с.

19. Шульга А. М. Об'єктивно протиправне діяння, об'єктивно правомірна поведінка. *Форум права*. 2012. № 3. С. 846–849. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4632> (Дата звернення 01. 09. 2020).

Тема 7. Правосвідомість. Правова культура. Правове виховання (4 год.)

1. Поняття і ознаки правосвідомості, структура правосвідомості.
2. Види правосвідомості.
3. Деформації правосвідомості та шляхи їх переборення.
4. Правова культура суспільства. Її ознаки, структури, види.
5. Правова культура особи, її правова активність.
6. Правове виховання.

Література

1. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true> (Дата звернення 01. 09. 2020).

2. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.

3. Данильян О. Г., Петришин О. В. Демократична правосвідомість: ознаки, передумови становлення та тенденції втілення в українському соціумі. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого*. 2010. № 5. С. 61–71.

4. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти. *Проблеми законності* : респ.

міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 407–416.

5. Карташов В. Н., Баумова М. Г. Правовая культура: понятие, структура, функции: монография. Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 2008. 200 с.

6. Коваленко І. І. До проблеми цілей правового виховання. *Проблеми законності*: Акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 103. С. 256–260.

7. Крижановський А. Ф. Компетентна правова свідомість: до постановки проблеми. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. 2001. № 11. С. 34–38.

8. Максимов С. И. Правосознание: философско-правовое осмысление. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. Вип. 52. С. 148–155.

9. Овчинникова А. П. О культурологическом подходе к праву. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 197–200.

10. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х.: Право, 2010. 368 с.

11. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. Х.: Право, 2009. 352 с.

12. Сальников В. П., Захарцев С. И. Правосознание юриста и правовой нигилизм: современные проблемы профессиональной деформации. *Юридическая наука: история и современность*. 2013. № 11. С. 11–29. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_22599683_25721108.pdf (Дата звернення 01.09.2020).

13. Сальников В. П. Правовая культура. *Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х т.* / отв. ред. М. Н. Марченко. М.: Зерцало–М, 2001. Т.1. С. 357–382.

14. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2020. 314 с.

15. Скуріхін С. М. Співвідношення правового виховання і стихійної правової соціалізації. *Lex Portus*. 2018. № 6. С. 64–75.

16. Соколов Н. Я. О понятии правовой культуры. *LEX RUSSICA* (Научные труды МГЮА). 2004. № 2. С. 381–394.

17. Філософія правового виховання: навч. посіб. / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін.; за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х.: Право, 2012. 248 с.

Тема 8. Правові системи сучасності (2 год.)

1. Поняття і ознаки правової системи, її структура.
2. Поняття «тип» правових систем.
3. Типи правових систем світу.
4. Роман-германський тип правових систем.
5. Англо-американський тип правових систем.
6. Релігійний тип правових систем.

Література

1. Бехруз Х. Порівняльне правознавство. О.: Фенікс, 2009. 464 с.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности / пер. В. А. Туманова. М.: Междунар. отношения, 1998. 400 с.
3. Динис Г. Г. Міжнародно-правові концепції глобального права, права інтернету або кіберправа та трансформації міжнародного права. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 279–286.
4. Крестовська Н. М. Цивілізаційний підхід у порівняльному правознавстві. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 443–449. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_58 (Дата звернення 01.09.2020).
5. Лукьянов Д. Национальные и наднациональные правовые системы в современном мире. *Ежегодник украинского права*. 2014. № 6. С. 122–130.
6. Оборотов Ю. Н. К вопросу о формировании глобальной правовой системы. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. Х. О.: Юрид. л-ра, 2011. С. 229–236.
7. Оборотов Ю. М. Правова система України в євразійській правовій сім'ї. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Т. III. О.: Юрид. л-ра, 2004. С. 28–37.
8. Оксамитний В. Міждержавні правові системи як реальність сучасного світу. *Право України*. 2013. № 3–4. С. 209–222.
9. Осакве К. Сравнительное правоведение. Схематический комментарий. М.: Юристъ, 2008. 829 с.
10. Петришин О.В., Зінченко О. В. Правова карта сучасного світу : навч. посіб. для студентів-магістрів юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів. Х.: Право, 2018. 508 с.
11. Порівняльне правознавство: підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272 с.
12. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В. С. Журавський, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко; за заг. ред. В. С. Журавського. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 296 с.

13. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение / под ред. В. Туманова. М.: Юристъ, 2009. 512 с.
14. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение: Основные типы (семьи) правовых систем стран мира: Учеб. для студ. вузов. К.: Ин Юре, 2008. 464 с.
15. Хаустова М. Проблеми класифікації правових систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 53–65.

Тема 9. Форма держави (3 год.)

1. Форма держави, її поняття, структура.
2. Монархія і республіка як основні форми державного правління.
3. Унітарні і федеративні держави як основні форми державно-територіального устрою.
4. Конфедерація, співдружність та інші міждержавні об'єднання.
5. Форма державно-політичного режиму.

Література

1. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93–99.
2. Бариська Я. О., Лемак В. В. Фактори, які впливають на форму державного правління. *Форум права*. 2012. № 4. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_11 (Дата звернення: 01.09.2020).
3. Бостан С. К. Форма державного правління: закономірності, тенденції, особливості розвитку. *Право України*. 2014. № 8. С. 27–38.
4. Волощук О. До питання пошуку оптимальної форми правління для України на сучасному етапі державотворення. *Право України*. 2014. № 8. С. 126–136.
5. Замышляев Д. В. Формы политико–территориальной организации государства. *Lex Russica. Научные труды Московской государственной юридической академии*. 2005. №1. С. 164–176.
6. Крестовська Н.М., Головченко М.Ф. Естетичний образ сучасної держави. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 12-19. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/4_2021/4.pdf (Дата звернення 01.09.2020).
7. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252–262.

8. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління. *Право України*. 2018. № 1. С. 172–173.

9. Назаренко О. А. Политический режим: теоретико-правовая характеристика. *PolitBook*. 2013. № 2. С. 167–174. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-rezhim-teoretiko-pravovaya-harakteristika/viewer> (01.09.2020).

10. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 2009. 598 с.

11. Оборотов Ю. Н. Современное государство: основы теории: учеб. курс. О.: Астропринт, 1998. 132 с.

12. Процюк І. Парламентська форма правління: сутність і особливості. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 65–74.

13. Сухонос В. В. Державне правління: еволюція сучасних форм. Суми: Університетська книга, 2013. 310 с.

14. Черняк Є. В. Зміна форми правління як мета конституційних перетворень: порівняльно-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск*. 2017. Ч. 2. С. 40–43. URL: http://apnl.dnu.in.ua/tom_2_2017/12.pdf

15. Чиркин В.Е. Государствоведение: учеб. М.: Юрист, 2000. 384 с.

Тема 10. Громадянське суспільство, його політична система і держава

(2 год.)

1. Поняття, ознаки і структура громадянського суспільства
2. Взаємодія громадянського суспільства і держави
3. Політична система суспільства і місце в ній держави
4. Політичні партії в політичній системі громадянського суспільства та їх правовий статус

Література

1. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60–69.

2. Богашева Н. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу. *Право України*. 2013. № 5. С. 114–121.

3. Бондаренко Н. О. Громадянське суспільство в Україні: історико-правові аспекти становлення та розвитку. *Форум права: електрон, наук, фахове вид.* 2017. № 5. С. 57–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_5_9

4. Гарасимів Б. Моделі громадянського суспільства: проблема взаємовідносин людини та держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 97–104.
5. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 46–54.
6. Еникеева Д. Р. К вопросу о концепциях (теориях) местного самоуправления. *Юридическая наука*. 2011. № 3. С. 24–27.
7. Журенок Т. В. Правовий статус та види громадських об'єднань. *Форум права*. 2012. № 4. С. 356–361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_58 (Дата звернення 01.09.2020).
8. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство сучасної України: проблемні аспекти розвитку. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. 52. С. 56–63.
9. Куракін О. М., Романов М. Ю. Генеза поняття «громадянське суспільство». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. Вип. 35. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35%281.1%29__9 (Дата звернення: 01.09.2020).
10. Любченко П. Засоби масової інформації як структурний елемент громадянського суспільства та їх вплив на місцеве самоврядування. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 68–77.
11. Назаренко О. А. Історія становлення політичної системи суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2017. №3. С. 30–35. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/8.pdf (Дата звернення: 01.09.2020).
12. Онупрієнко А. Правове регулювання функціонування місцевої влади: світовий і вітчизняний досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 90–100.
13. Пасько Я. І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння. Київ: ПАРАПАН, 2008. 272 с.
14. Толстенко В. Роль громадянського суспільства у генезі форми сучасної держави: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2014. № 4. С. 45–54.
15. Чумаков Д. Д. Проблема розвитку громадянського суспільства в Україні в контексті його взаємодії з інститутом держави. *Грані*. 2014. № 6. С. 131–135.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Поняття праворозуміння та розуміння права.
2. Інтегративне праворозуміння. Ціннісно-нормативне праворозуміння.
3. Природно-правовий тип право розуміння.
4. Позитивіський тип праворозуміння.
5. Основні властивості права.
6. Функції права.
7. Поняття та види принципів права.
8. Аксіологічні особливості права.
9. «Рівність» та «справедливість» як ціннісні правові категорії.
10. «Свобода» як правова категорія.
11. Ознаки соціальних норм та їх різновиди. Співвідношення норм права та норм моралі.
12. Правове регулювання та його особливості.
13. Поняття та структура норми права.
14. Класифікація правових норм. Спеціалізовані правові норми.
15. Система права та її компоненти.
16. Поняття галузі права та їх класифікація.
17. Інститути права та їх особливості.
18. Поділ права на приватне і публічне, матеріальне і процесуальне.
19. Класифікація джерел права. Джерела українського права.
20. Звичай як джерело права.
21. Судовий прецедент як джерело права.
22. Нормативно-правовий договір як джерело права.
23. Нормативно-правовий акт як джерело права.
24. Предметна дія нормативно-правових актів.
25. Темпоральна дія нормативно-правових актів.
26. Дія нормативно-правових актів у просторі.
27. Дія нормативно-правових актів за колом осіб.
28. Соціальні чинники формування права. Правоутворення та правотворчість.
29. Форми та види правотворчості.
30. Принципи і функції правотворчості.
31. Систематизація нормативно-правових актів, її види.
32. Кодифікація права та її види.
33. Поняття та ознаки правовідносин.
34. Суб'єкт права та суб'єкт правовідносин.
35. Поняття та зміст правосуб'єктності.
36. Фізичні та юридичні особи.
37. Об'єкти правовідносин.
38. Поняття та зміст суб'єктивного права.
39. Поняття та зміст юридичного обов'язку.
40. Юридичні факти та їх класифікація. Складні юридичні факти та фактичні склади.

41. Поняття та форми реалізації права.
42. Застосування права як засіб забезпечення реалізації права.
43. Ідеологія застосування права.
44. Типове та нетипове застосування права.
45. Акти застосування права: поняття та види. Складні акти застосування права.
46. Поняття та призначення тлумачення права.
47. Способи (прийоми) тлумачення норм права за змістом.
48. Офіційне тлумачення права та його види.
49. Тлумачення норм права за обсягом.
50. Поняття та види правової поведінки.
51. Правомірна поведінка. Типологія правомірної поведінки.
52. Правопорушення, його ознаки та види.
53. Зловживання правом.
54. Об'єктивно-протиправна поведінка.
55. Поняття та ознаки юридичної відповідальності.
56. Види юридичної відповідальності.
57. Юридична практика: поняття та види.
58. Види юридичного процесу.
59. Поняття правосвідомості та її структура.
60. Поняття та види деформацій правосвідомості.
61. Правова культура суспільства та правова культура особи.
62. Поняття та особливості правового менталітету.
63. Правова соціалізація та правове виховання. Правова інформованість.
64. Завдання та система правового виховання.
65. Механізм правового регулювання та його елементи.
66. Правові засоби: поняття та види.
67. Верховенство права: концепція та принцип сучасної держави.
68. Поняття та основні вимоги законності.
69. Поняття та ознаки правового порядку.
70. Правовий статус людини: поняття та структура.
71. Покоління прав людини.
72. Поняття та види основоположних прав і свобод людини та громадянина.
73. Система гарантій прав людини і громадянина в сучасній державі.
74. Правова система та її компоненти.
75. Класифікація правових систем. Законодавчі та прецедентні правові системи.
76. Поняття правової системи. Правові сім'ї сучасного світу.
77. Поняття та ознаки та атрибути сучасної держави.
78. Поняття державної території та її склад.
79. Поняття держави та державності. Українська державність.
80. Типологія держави.
81. Поняття та класифікація функцій держави.
82. Інноваційні функції держави.
83. Номенклатура функцій сучасної держави.

84. Форми здійснення функцій держави.
85. Зміст поняття «форма держави». Особливості форм сучасних держав.
86. Форма правління: поняття та види.
87. Форма державно-територіального устрою: поняття та види.
88. Державний та політичний режими.
89. Поняття, ознаки та ресурси державної влади.
90. Механізм держави: поняття та структура. Апарат держави.
91. Взаємодія держави та громадянського суспільства.
92. Механізм соціального партнерства в державі.
93. Поняття, принципи і форми демократії.
94. Поняття та ознаки правової держави.
95. Соціальна держава, її ознаки і функції.
96. Співвідношення демократичної, соціальної та правової держави.
97. Поняття та структура громадянського суспільства.
98. Політична система суспільства: поняття та структура.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович Р. Принцип незворотності дії закону в часі у судовій практиці судів загальної юрисдикції. *Публічне право*. 2012. № 3. С. 375–381.
2. Алаїс С. І. Проблема праворозуміння в основних школа права : автореф. дис. ... канд. юридичних наук : 12.00.01. К., 2003. 17 с.
3. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93–99.
4. Баранов А. В. Системоопределяющие специализированные нормы права в механизме правового регулирования. *Вестник Томского государственного университета. Серия: «Право»*. 2011. № 2. С. 5–11.
5. Беран К. Диспозитивная правовая норма. *Правоведение*. 2010. № 5. С. 93–101.
6. Бариська Я. О., Лемак В. В. Фактори, які впливають на форму державного правління. *Форум права*. 2012. № 4. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_11 (Дата звернення: 01.09.2020).
7. Басін К. В. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Правова держава*. 2003. Вип. 14. С. 108–114.
8. Бостан С. К. Форма державного правління: закономірності, тенденції, особливості розвитку. *Право України*. 2014. № 8. С. 27–38.
9. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60–69.
10. Богашева Н. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу. *Право України*. 2013. № 5. С. 114–121.
11. Бондаренко Н. О. Громадянське суспільство в Україні: історико-правові аспекти становлення та розвитку. *Форум права: електрон, наук, фахове вид.* 2017. № 5. С. 57–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_5_9
12. Бехруз Х. Порівняльне правознавство. О.: Фенікс, 2009. 464 с.
13. Білозьоров Є. Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи: теоретичні аспекти. *Право України*. 2006. № 1. С. 50–54.
14. Бірюкова А. Співвідношення звичаю та закону: історичний аналіз. *Право України*. 2008. № 3. С. 41–44.

15. Ватаманюк Л., Гарасимів Т. Проблема пізнання права: гносеологічні межі та можливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 83–87.
16. Вдовина Г. А. Розвиток філософії права в ХХ ст. (англосаксонська традиція) : автореф. дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2002. 17 с.
17. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 томах. Том 2: Філософія права / редкол.: С. Максимов та ін. ; Нац. Акад.. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 1128 с.
18. Вереша Р. Основні підходи щодо визначення поняття мотиву поведінки. *Право України.* 2007. № 4. С. 33–38.
19. Вершинина С. И. О соотношении охранительных норм и норм принуждения. *Российский юридический журнал.* 2011. № 4. С. 52–62.
20. Ветютнев Ю. Ю. О позитивной юридической ответственности. *Право иполитика.* 2005. №5. С.146–148.
21. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности. М.: Норма, 2009. 259 с.
22. Вітковська І. М. Соціальна відповідальність: теоретичний аспект аналізу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.* 2011. № 948. С. 45–48.
23. Вовк Д. Релігійна традиція у праві: аспекти загальнотеоретичного розуміння. *Вісник Академії правових наук України.* 2012. № 3. С. 44–53.
24. Волощук О. До питання пошуку оптимальної форми правління для України на сучасному етапі державотворення. *Право України.* 2014. № 8. С. 126–136.
25. Гайова О. В. Поняття «закон»: загальнотеоретична характеристика. *Митна справа.* 2010. № 4. Ч. 2. С. 200–204.
26. Гарасимів Б. Моделі громадянського суспільства: проблема взаємовідносин людини та держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 97–104.
27. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України.* 2011. № 2. С. 46–54.

28. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 46–54.

29. Гринь О. Д. До питання про ефективність правозастосовних актів. *Митна справа*. 2015. № 2. С. 64–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2%282.2%29_13 (Дата звернення: 01.09.2020).

30. Груздев В. В. Понятие и структура охранительных гражданско-правовых норм. *Право и государство: теория и практика*. 2009. Т. 56. № 8. С. 47–50.

31. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: монографія / ред. О. М. Бандурка. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.

32. Дашковська О. Інтерпретаційні акти органів судової влади (на прикладі актів конституційного судочинства). *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 26–34.

33. Данилюк Ю. Про поняття об'єктів конституційних правовідносин. *Право України*. 2008. № 8. С. 9–15.

34. Данильян О. Г., Петришин О. В. Демократична правосвідомість: ознаки, передумови становлення та тенденції втілення в українському соціумі. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого*. 2010. № 5. С. 61–71.

35. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 407–416.

36. Дія права: інтегративний аспект: монографія / відп. ред. Н. М. Оніщенко. Київ: Юрид. думка, 2010. 360 с.

37. Дудаш Т. І. Праворозуміння: герменевтичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2008. 19 с.

38. Думанов Х. М., Першиц А. И. К уточнению понятия «обычное право». *Государство и право*. 2005. № 3. С. 77–82.

39. Євграфова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 40–51.

40. Журенок Т. В. Правовий статус та види громадських об'єднань. *Форум права*. 2012. № 4. С. 356–361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_58 (Дата звернення 01.09.2020).
41. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true> (Дата звернення 01. 09. 2020).
42. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
43. Капустинський В. А., Волкова І. В. Теоретичні основи судового правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5. С. 84–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_5_7 (Дата звернення: 01.09.2020).
44. Кириченко О. М. Казуальне тлумачення норми права: аксіологічний аспект. *Альманах права. Наук.-практ. юрид. журнал*. 2012. Вип. 3. С. 195–198.
45. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
46. Ковальський В. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 4–9.
47. Ковальський В. С., Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.
48. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / за заг. ред. О. І. Ющика. К.: Парламентське вид-во, 2007. 208 с.
49. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.
50. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46.
51. Колпаков В. К. Фактичні ознаки та юридичний склад адміністративного проступку: поняття та розмежування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 3. С. 160–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_3_26 (Дата звернення 01. 09. 2020).
52. Кононенко В. П. Судебний прецедент в міжнародном и национальном праве : моногр. / под ред. Л. Д. Тимченко. О. : Фенікс, 2013. 512 с.

53. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство сучасної України: проблемні аспекти розвитку. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. 52. С. 56–63.
54. Косович В. Закон «Про нормативно-правові акти» як засіб удосконалення нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. 2011. Вип. 52. С. 10–20.
55. Косович В. Система нормативно-правових актів України: основні напрями вдосконалення. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2011. Вип. 53. С. 23–35.
56. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 264 с.
57. Кравченко С. С. Правовий прецедент як соціальний інститут та його значення: прагматичний аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 17–20.
58. Крестовська Н. М. Цивілізаційний підхід у порівняльному правознавстві. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 443–449. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_58 (Дата звернення 01.09.2020).
59. Куракін О. М. Категорія правовідносини в системі нормативного регулювання. *Право і суспільство*. 2013. №2. С. 8–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_2_4 (Дата звернення: 01.09.2020).
60. Куракін О. М., Романов М. Ю. Генеза поняття «громадянське суспільство». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. Вип. 35. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35%281.1%29_9 (Дата звернення: 01.09.2020).
61. Лозинська І. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення. *Митна справа*. 2011. № 5. Ч. 2. С. 18–21.
62. Луцький Р. П. Позитивне право та природне право: опозиція категорій. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 38–41.
63. Луцький І. М. Філософські підходи до розуміння взаємодії права та релігії (на прикладі їх трансформації у державну політику). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2013_7_4 (Дата звернення: 01. 12. 2020 р.).

64. Лисюк І. І. Деякі питання виникнення соціальних норм. *Часопис Київського університету права*. 2011. №3. С. 65–69. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/65.pdf (Дата звернення: 01. 11. 2020 р.).

65. Лисенков С. Л. Інкорпорація як особливий вид систематизації законодавства. *Законодавство України: наук.-практ. коментарі*. 2004. № 7. С. 3–14.

66. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2_6 (Дата звернення: 01.09.2020).

67. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 18–1.

68. Любченко П. Засоби масової інформації як структурний елемент громадянського суспільства та їх вплив на місцеве самоврядування. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 68–77.

69. Майданик Р. Ліберальне вчення про тлумачення норм права України (крізь призму «добудови» права). *Право України*. 2016. № 7. С. 69–78.

70. Максимов С. До питання про засади права: спроба систематизації. *Право України*. 2011. № 8. С. 38–45.

71. Максимов С. И. Правосознание: философско-правовое осмысление. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. Вип. 52. С. 148–155.

72. Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посіб. Київ: Реферат, 2010. 260 с.

73. Манько Д. Г. Легітимація і легалізація юридичної особи. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 63. С. 85–92. Пленюк М. Поняття юридичного факту в доктрині цивільного права: історія і сучасність. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 58–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_11_11 (Дата звернення 01. 09. 2020).

74. Манько Д. Щодо широкого розуміння категорії застосування права. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 130–135. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2011/1/manko.pdf> (Дата звернення 01.09.2020).

75. Матвеева Л. Г. Особенности законотворчества в транзитивном обществе. *Закон и жизнь: Международ. науч.-практ. правовой журнал*. 2015. № 8/3. С. 49–53.

76. Матвеева Л. Г. Соціальні фактори правоутворення та правотворчості в транзитивний період. *Теория и практика: нац. юрид. журнал*. 2015. № 4. С. 16–20.

77. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252–262.

78. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління. *Право України*. 2018. № 1. С. 172–173.

79. Марченко М. Н. Источники права : учеб. пособ. М.: Проспект, 2011. 768 с.

80. Матвеева Л. Г. Источники права в условиях социальной трансции: историко-правовой аспект. *Закон и жизнь: Международ. науч.-практ. правовой журнал*. 2015. № 7/2. С. 53–57.

81. Мельничук С. М. Поняття судового правозастосування як правової форми здійснення функцій держави. *Право і безпека*. 2015. № 3. С. 42–46.

82. Міма І. В. Характеристика релігійних норм як різновиду соціальних норм. *Держава і право: зб. наук. пр. юрид. і політ. науки*. 2009. № 43. С. 133–139.

83. Милушева Т. В. Государственная власть и правообразование. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2009. № 2. С. 201–202.

84. Мірошніченко А. Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій. *Право України*. 2008. № 5. С. 24–29.

85. Могілевський Л. В. Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1. 2016. С. 14–18.

86. Мохонько А. В. Місце норм права у системі соціальних норм. *Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки*. 2010. Вип. 48. С. 44–49.

87. Мочульська М. Основні типи сучасного розуміння правової доктрини. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2012. Вип. 56. С. 44–52.

88. Назаренко О. А. Политический режим: теоретико-правовая характеристика. *PolitBook*. 2013. № 2. С. 167–174. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-rezhim-teoretiko-pravovaya-harakteristika/viewer> (01.09.2020).

89. Назаренко О. А. Історія становлення політичної системи суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2017. №3. С. 30–35. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/8.pdf (Дата звернення: 01.09.2020).

90. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 2009. 598 с.

91. Оборотов Ю. Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник. Одесса: Юрид. л-ра, 2004. 184 с.

92. Общетеоретическая юриспруденция. Учебный курс: учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2011. 436 с.

93. Овчинникова А. П. О культурологическом подходе к праву. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 197–200.

94. Оніщенко Н. Деякі дискусійні питання визначення категорії «джерело права» у сучасній юридичній науці. *Право України*. 2013. № 5. С. 245–252.

95. Осауленко О. І. Місце правозастосовних актів у системі правових актів. *Держава і право: зб. наук. пр. Київ: ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*, 2010. Вип. 49. С. 16–21.

96. Пайда Ю. Релігійні норми в системі нормативного регулювання суспільних відносин. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 127–132.

97. Плавич В. П., Плавич С. В. Сучасна правотворчість: Проблеми теорії і методології: моногр. О.: Астропринт, 2013. 274 с.

98. Полянський Т. Т. Феномен зловживання правом (загальнотеоретичне дослідження). Львів: Галицький друкар, 2012. 455 с.

99. Теплюк М. До проблеми якості закону як джерела права. *Право України*. 2017. №6. С. 17–26.

100. Уласевич А. С. Автентичне тлумачення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Юридична»*. 2011. № 1. С. 128–131.

101. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособ. М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2003. 381 с.

102. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно– правових актів : моногр. К. : Атіка, 2006. 152 с.

103. Шутак І., Легін Л. Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136–143. URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/6-2015/shutak.pdf> (Дата звернення: 01.09.2020).

104. Юдін З. М. Загальна теорія інтерпретації договору: моногр. О.: Фенікс, 2008. 156 с.

105. Ясіновська А. Загальнотеоретична характеристика кодексів. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2012. Вип. 56. С. 59–64.

**Теорія та історія держави і права. Блок «Теорія права»
Навчально-методичний посібник**

Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman
Умов. друк. арк.: 2,79. Зам №38.

**Редакційно-видавничий відділ
видавництва УжНУ «Говерла»
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
dep-editors@uzhnu.edu.ua**